

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, I, 81-85; a.e.: *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 121-126; Halil Ethem [Eldem], *Camilerimiz*, İstanbul 1932, s. 92-94; İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 37; Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, I, 144-146, 208; [İbrahim Hakkı Konyalı], *İstanbul Abideleri*, İstanbul, ts. (Yedigün Neşriyat), s. 45-48; Semavi Eyice, *İstanbul petit guide*, İstanbul 1955, s. 91; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s. 376; M. Baha Tanman, "Osmanlı Dönemi Eserleri", *Fotografarla Fatih Anıtları*, İstanbul, ts., s. 113; a.mlf., "Hekimoğlu Ali Paşa Camii'ne İlişkin Bazı Gözlemler", *Aslanapa Armağanı*, İstanbul 1996, s. 253-280; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 378-382; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1987, I, 69-70; İlhan Hattatoğlu, *İstanbul'da Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi* (mezuniyet tezi, 1967, İÜ Ed.Fak. Sanat Tarihi Bölümü); *Fatih Camileri ve Diğer Tarihî Eserler*, İstanbul 1991, s. 123-125, 256-257, 262, 321, 356; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 374-380; Ömer Faruk Şerifoğlu, *Su Güzeli: İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 105-106; Behçet Ünsal, "Türk-Vakfî İstanbul Kütüphanelerinin Mimârî Yöntemi", *VD*, XVIII (1984), s. 98-100; Doğan Kuban, "Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, IV, 43-46.

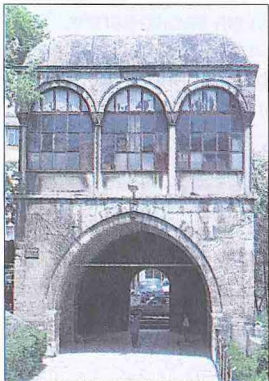
AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜTÜPHANESİ

Hekimoğlu Ali Paşa'nın 1147'de
(1734-35)

tamamlanan külliyesi içinde
kurdurduğu kütüphane.

Hekimoğlu Ali Paşa'nın İstanbul Davutpaşa'da yaptırdığı kendi adıyla anılan külliyesinin kuzeydeki giriş kısmının üzerinde bulunan kütüphane müstakil bir yapıya sahip olup tek mekândan ibarettir. Cami ve kütüphanenin 1151'de (1738) düzenlenen vakfiyesinden oldukça geniş bir personel kadrosu bulunduğu anlaşılmaktadır. Vakfiyede üç hâfız-ı kütübün gün-
de 10, mücellidin 3, bewâbın ise 4 akçe

Hekimoğlu
Ali Paşa
Kütüphanesi

ücret alacakları belirtilmiştir. Kadroya dahil edilen dersiâm kütüphanenin işleyişini kontrol ederek nâzirlik işini de yapmakta, günlük 30 akçe olan dersiâm ücretine ilâve olarak 20 akçe de nâzirlik ücreti almaktaydı.

Hekimoğlu Ali Paşa'nın kütüphanesi-ne kuruluş sırasında kaç kitap vakfettiği vakfiyede belirtilmemiştir. Ancak personel kadrosuna bakılarak kütüphanenin oldukça zengin bir koleksiyona sahip olduğu söylenebilir. Şeyh Mehmed Rızâ Efendi, Cemâziyelâhir 1153 (Eylül 1740) tarihinde zengin bir koleksiyonu bu kütüphaneye bağışlamış ve kitaplarının bakımı için ek personel tayin etmiştir. Kütüphanede 928 yazma, on beş asma eser bulunmakta olup kütüphanenin II. Abdülhamid döneminde yapılmış bir katalogu mevcuttur (İstanbul 1311).

Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi Cumhuriyet döneminde önce Millet Kütüphanesi'ne, 18 Aralık 1962 tarihinde de Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir (mimarisi için bk. HEKİMOĞLU ALİ PAŞA KÜLLİYESİ).

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, nr. 736, s. 67-76 (Hekimoğlu Ali Paşa'nın Davutpaşa'daki cami ve kütüphanesinin 1151 tarihli vakfiyesi); nr. 629, s. 37-41 (Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin 1153 tarihli vakfiyesi); Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, I, 81-82; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 84, 174, 187, 243, 273; Semavi Eyice, "Eski Kütüphâne Binaları Hakkında", *TY*, sy. 267 (1957), s. 729.

İSMAİL E. ERÜNSAL

HELÂKÎ (هلاکي)

(ö. 983/1575 [?])

Divan şairi.

Asıl adı Mahmud'dur. Şuarâ tezkirelerinde Karamanlı olduğu kaydedilmektedir. Helâkî müstaidlik seviyesine ulaştıktan sonra medreseden ayrılarak imamlık yapmaya başladı. İstanbul'da ve daha sonra gidip yerleştiği Bursa Yarhisarı'nda ölümüne kadar imamlık görevini sürdürdü.

Helâkî, gözleri iyi görmediğinden çevresindekilerce Selmân-ı Sâvecî'ye ve Tırmurlu Hükümdarı Şâhrüh devri şairlerinden Ârifî'ye benzetilmiştir (Âşık Çelebi, vr. 75^{a-b}). Gözlerinin iyi görmediğini bazı rubâîlerinde kendisi de dile getirir (*Divan*, s. 206). Farsça öğretmekte devrinde bir üstat sayılan ve görme zaafına rağmen Farsça divanları elinden düşürme-

yen Helâkî zamanının Farsça bilen birçok âlimine hocalık yapmıştır.

Şiirlerinde sık sık fakirlikten şikâyet eden Helâkî'nin bu ifadelerinden pek rahat bir hayat sürmediği anlaşılmaktadır. Güzellere aşırı derecede düşkün olup onların aşkı yüzünden perişan olduğu için Helâkî mahlasını aldığı rivayet edilen şairin bu hükmü doğrulayacak çeşitli şiirleri vardır. Ancak kendisini imamlığa adanmış bir kimsenin böyle zevk ve eğlence âlemlerini terennüm eden şiirlerinin geçiği ne ölçüde yansıttığı şüphelidir. Burada, divan şiirinin belli estetik geleneklerinin belirlediği bir çerçevenin söz konusu olabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Helâkî yalın, akıcı, pürüzsüz bir dil kullanmış, atasözünü ve deyimlerle Türkçe'nin inceliklerinden ustaca faydalanarak güzel şiirler yazmaya muvaffak olmuştur. Zâtî, Hayâlî, Yahyâ Bey ve Emrî gibi şiiri Acem taklitçiliğinden kurtarma yolunda yazdığı manzumelerine birçok eski şiir mecmualarında rastlanmaktadır. Bu durum Helâkî'nin onlar kadar olmasa bile seviler okunduğunu göstermektedir.

Helâkî divanının tenkitli neşri, yurt dışında bulunan iki nüshasına şiir ve nazire mecmualarındaki diğer manzumeleri de ilâve edilmek suretiyle Mehmed Çavuşoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir (bk. bibl.). Helâkî mahlası ile Hâfız-ı Şîrâzî'ye yapılmış tahmislerin ona ait olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu konuda kesin bilgi olmadığı için Çavuşoğlu bunları divana almamıştır. XVI. yüzyılda yaşamış aynı adı taşıyan bir başka divan şairi de Dobruçalı Helâkî'dir (bk. Latîfî, s. 364).

BİBLİYOGRAFYA :

Helâkî, *Divan* (nşr. Mehmed Çavuşoğlu), İstanbul 1982, neşre hazırlayanın önsözü, s. 4-12; Sehlî, *Tezkire*, s. 136; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 75^{a-b}; Latîfî, *Tezkire*, s. 364; Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 774, vr. 204^b; Âlî Mustafa, *Künhü'l-ahbâr*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4466, vr. 374^a; Kınâlızâde, *Tezkire*, II, 1064-1065; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-es'âr*, İÜ Ktp., TY, nr. 3289, vr. 132^a; Riyâzî, *Riyâzü's-suarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 147^a; *Keşfü'z-zunûn*, I, 819; "Helâkî", *DDEA*, IV, 206.

CEMAL KURNAZ

HELÂL (الحلال)

Yapılması dinen serbest olan fiil.

Sözlükte masdar olarak "mubah, câiz ve serbest olmak, ruhsat vermek, Har-em'den veya ihramdan çıkmak" anlamlarına gelen helâl kelimesi isim olarak

haramın karşıtıdır. Câiz ve mubah gibi terimler de aralarında bazı farklılıklar bulunmakla birlikte çok defa helâl ile eş anlamlı gibi kullanılır ve dinî literatürde mükellefin yapıp yapmamakta serbest bıraktığı davranışları ifade eder. Helâl karşılığında **hıll** kelimesi de kullanılmaktadır. Arap dilinde “hıll” kökü, türevleriyle birlikte çeşitli anlamlar taşıyan zengin bir kullanıma sahip olup meselâ aynı kökten **hulûl** masdarı “borcun süresi bitmek veya borcun ödenmesi gerekme, bir şeye veya bir yere inmek veya bir yerde oturmak”; **hall** masdarı “bir meseleyi veya düğümü çözmek; eritmek”; **halîl** de “oda arkadaşı, komşu, karı ve koca” gibi anlamlara gelir.

□ DİNLER TARİHİ. İptidai kültürlerde tek tanrılı dinlerdekine benzer bir helâl kavramı olmasa bile, kâinatın kutsal ve dünyevî (profan) şeklinde ikiye ayrılmasının sonraki dönemlerde helâl kavramının oluşmasına zemin hazırladığı söylenebilir. Buna göre kutsal addedilen nesnelere veya uygulamalar taşıdıkları tabu karakterinden dolayı dokunulmaz olurken, kozmosun kutsal dışı (dünyevî) kısmını oluşturan alanın, herhangi bir özel uygulama ve sınırlamadan uzak, sıradan veya seküler bir yapıya sahip olduğu düşünülmüştür.

İlkel topluluklarda helâl kavramının tarihî gelişimi tabu kavramıyla yakından ilgilidir. İnsanın sosyal bir varlık hüviyetine büründüğü andan itibaren hayatının devamını sağlayan ilk kuralların tabu çerçevesinde olduğu bilinmektedir. Bir yasaklamalar sistemi olan tabu, insana faydalı nesnelere korumaya yönelik kuralları içeren olumlu tabu ve insanı zararlı olan şeyden uzak tutmaya yarayan kuralları ihtiva eden olumsuz tabu şeklinde ikiye ayrılabilir. İptidai kültürlerde yapılan bu basit ayırımın daha gelişmiş modeli Yahudilik'teki “mitzvot” anlayışında görülebilir (aş. bk.). Yiyeceklerle ilgili yasaklamalar söz konusu olduğunda benzeri bir tasnif Xusrô ud rêdog, Bundahišn, Dênkart ya da Störestâr gibi Zerdüştilik kaynaklarında da yapılır.

Kısmen genelleme olarak görülebilir kutsal kavramını olumlu tabunun uzantısı, dünyevî kavramını da olumsuz tabunun uzantısı olarak düşünmek mümkündür. Bu ayırım içerisinde helâl kavramının iki anlamı vardır. a) Dünyevî alanda kutsal olana zarar vermeyecek şekilde davranma; b) Dünyevî olan herhangi bir nesneyi kutsallaştırma işlemi. Böylece

helâl anlayışının kutsala zarar vermeme ilkesine dayalı olarak geliştirildiği anlaşılmaktadır. Bir anlamda helâl kutsala zarar vermeden yapılan bütün davranışların karşılığıdır. İptidai kültürlerde basitçe kutsal ve kutsal olmayan alan arasındaki ilişkiler ağında yer alan helâl anlayışı, sonraları monoteist dinlerde daha geliştirilerek “herhangi bir şeyin dine uygun oluşu” anlamına bürünmüştür.

İslâm dışında helâl konusuna en çok yer veren din Yahudilik'tir. Yahudiliğin başlangıç dönemlerinde -veya Eski Ahid'in ilk kitaplarında- haram kavramı genişçe irdelenirken helâl konusuna yönelik bir açıklama görülmemektedir. Erken yahudi düşüncesinde haram kavramının tam zıddını belirtmek için kullanılan **halal** kelimesi (“ihlâl etmek” anlamında İbrânîce **hal** kökünden, Levililer, 21/6; Hezekiel, 22/26; Amos, 2/7), daha çok “sıradan” ve “kirli” anlamına gelmekte olup kutsalın dışındaki ve karşısındaki şeyleri belirtir (Levililer, 10/10; I. Samuel, 21/4). Bu kelime, haram kavramının karşısında olan şeyleri ima etmek amacıyla kullanılmış olsa bile İslâmî anlamda helâl anlayışını belirtecek herhangi bir muhtevaya sahip değildir.

Yahudi literatüründe helâl konusu daha çok yiyeceklerle ilgili kurallar dolayısıyla gündeme gelmiş, ancak İslâmî literatürde olduğu gibi kapsayıcı bir helâl anlayışı geliştirilmemiştir. Bununla birlikte yiyeceklerle ilgili uygulamalar söz konusu olduğunda helâl ve haram arasında yapılan ayırım İslâmî anlayıştaki ayırımı çok yakın görünmektedir. İbrânîce'de yenilmesi uygun ya da helâl olan yiyecekleri belirtmek için **koşer** (câiz) kökünden gelen **kaşrut** kelimesi kullanılır.

Eski Ahid'e göre geviş getiren ve toynaklı olan hayvanlar temiz (**tahor**) ve yenmesi câizdir (Levililer, 11/3-8; Tesniye, 14/4-8). Tesniye'ye göre (14/4-5) eti helâl olan hayvanlar şunlardır: Sığır, koyun, keçi, geyik, ceylan, dağ keçisi, karaca, âhu ve dağ koyunu. Balıkların helâl sayılanları ise kanatlı ve pullu olanlardır (Tesniye, 14/9). Kuşlardan helâl olanlar varsa da (Tesniye, 14/11) bunlar Eski Ahid'de tek tek sayılmaz. Mişna'ya göre (Hullin, 3/6) taşıdığı, kursağı kolayca çıkarılabilen ve pençesi olanlar helâldir. Böcekler içerisinde dört tip çekirgenin yenmesine izin verilir (Levililer, 11/21-22). Arı yemek haramsa da balı helâldir (Bekhorot 7^b). Süt ise ancak bir yahudinin gözetiminde üretilirse helâl sayılır (Mişna, Avodah Zarah, 2/6).

Helâl kavramı, yahudi literatüründe “613 mitzvot (emir)” ile ilişkilendirilebilecek bir esnekliğe sahip görünmektedir. Buna göre Tevrat'ta geçen 613 emrin 365'i yapılmaması gerekenleri yani haramları içeren emirler, 248'i de yapılması gerekenleri içeren emirlerdir. Bu son emirler geniş olarak değerlendirildiğinde bunların helâl kavramının içerisine sokulabilir durumda olduğu görülür. Bununla birlikte Rabbînik literatürde 248 mitzvot ile helâl kavramı arasında herhangi bir ilişki kurma çabası gösterilmemiştir.

Yahudi literatürü haramların sebeplerini bildirmişse de helâllerin hikmeti üzerinde durmamıştır. Ancak helâl olan nesnelere insan fıtratına uygun olduğu için helâl olarak kabul etmek gibi bir eğilim vardır.

Hıristiyanlık'ta ne haram ne de helâl anlayışı üzerinde fazla durulmuştur. Yeni Ahid'de kutsalın karşıtı olarak kullanılan **kailos demosios** (“kirli” veya “sıradan”; Resullerin İşleri, 10/14-15, 28) terimi helâl kavramının tam karşılığı kabul edilemez. Çünkü bu terim daha çok dünyevî olgulara işaret eder. Bununla birlikte ilk hıristiyanların helâl ve haram konusunda yahudi geleneğini sürdürdükleri bilinmektedir.

Zerdüştilik'te helâl ve haram kavramları arasındaki zıtlık Ahura Mazda ve Angra Manyu'nun arasındaki mücadeleye kadar çıkarılır. Avestik literatür sonrasında kaleme alınan pek çok çalışmada helâl olarak nitelendirilen uygulamalar etrafıca ele alınmıştır. Xusrô ud rêdog'da her türlü nesnenin ve fiilin helâl veya haram olanları sıralanmış, özellikle yiyeceklerle ilgili olanları ön plana çıkarılmıştır. Burada sıralanan eti yenilebilir hayvanların çoğu erkek cinsten evcil olarak yetiştirilenlerdir. Horoz, tavuk, kaz gibi evcil hayvanlar helâldir; bazı hayvanlar ise (meselâ ceylan) ancak özel birçok merasimden sonra helâl olarak kabul edilmektedir. Störestân'a göre helâl olan hayvanlar Ahura Mazda'nın yaratıklarıdır. Özellikle sürüngenlerden meydana gelen ve Angra Manyu tarafından yaratılmış bulunanlar ise haramdır. Mênög i Xrad'da ölçülü şekilde içilen şarabın helâl olduğu ifade edilir.

Hinduizm'de Brahmanlar için yapılacak yiyecekler ancak manda sütünden elde edilen yağ kullanılırsa helâl olmaktadır. Brahman kastı tamamen vejeteryan olsa bile aşağıdaki kastların vejeteryan olması zorunlu değildir, onlara et ve et mâmulleri helâldir (ER, V, 388; XII, 93).

Sih dininde et yemek helâldir; fakat etin hayvandan tek darbe halinde koparılması gerekmektedir. Bu şekilde koparılan "helâl et" Jhakta adını alır. Herhangi bir et parçasının birden fazla darbeyle kesilmesi eti haram yapar (a.g.e., XIII, 332).

Helâl anlayışıyla ilgili diğer dinlerdeki telakkiler ise tabu inancı çerçevesinde geliştirilmiş, fakat sistematik olarak işlenmemiştir. Bu dinlerde helâl-haram karşıtlığı kutsal ile dünyevî olan arasındaki karşıtlığın devamı mahiyetindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

L. E. Toombs, "Clean and Unclean", *IDB*, I, 641-648; J. Muilenburg, "Holiness", a.e., II, 616-625; B. Morris, *Anthropological Studies of Religion*, New York 1993, s. 208-215; P. Gignoux, "Dietary Laws in Pre-Islamic and post-Sasanian Iran: A Comparative Survey", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, XVII, Jerusalem 1994, s. 16-43; H. Rabinowitz, "Dietary Laws", *EJd.*, VI, 26-44; O. C. Whitehouse, "Holiness (Semitic)", *ERE*, VI, 751-759; J. E. Latham, "Food", *ER*, V, 388; J. J. Preston, "Purification", a.e., XII, 93; C. Colpe, "Sacred and the Profane, the", a.e., XII, 513, 515, 516; K. Singh, "Singh, Gobind", a.e., XIII, 332.

KÜRŞAT DEMİRCİ

□ FIKİH. Helâl kelimesiyle çeşitli türevleri Kur'ân-ı Kerim'de elli yerde geçmektedir (bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "hll" md.). Bu âyetlerde kelimenin hem sözlük hem de terim anlamında kullanıldığı görülür. Bunlar arasında "çözmek" (Tâhâ 20/27), "ihramdan çıkmak" (el-Mâide 5/2), "inmek" (Hûd 11/39; er-Ra'd 13/31; Tâhâ 20/81), "çıkılmak" (el-Mâide 5/2), "mubah ve serbest olmak" (Bakara 2/196, 228, 229; el-Mâide 5/5, 88; en-Nahl 16/116; el-Hac 22/30; el-Ahzâb 33/52), "helâl kılmak" (el-Bakara 2/275; el-A'râf 7/157; et-Tahrîm 66/1) gibi mânalar sayılabilir.

Kelime çeşitli türevleriyle birçok hadiste de yer almaktadır. Meselâ, "Benden kim vesile dilerse ona şefaattim helâl olur" (Buhârî, "Ezân", 8; Müslim, "Şalât", 11; Ebû Dâvûd, "Şalât", 36, 37) hadisinde "gerekmek, vâcip olmak"; "Eğer yanımda kurbanlık deve olmasaydı ihramdan çıkardım" (Buhârî, "Hac", 32; "Umre", 6; Müslim, "Hac", 141, 214; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 23) meâlindeki hadiste "ihramdan çıkmak"; "Bana ganimet helâl kılındı, fakat benden önceki hiçbir peygambere helâl kılınmadı" (Buhârî, "Teyemmüm", 1; "Şalât", 56; Müslim, "Mesâcid", 3, 5; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 121) ve, "Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir" (Ebû Dâvûd, "Tahâret", 41; Tirmizî, "Ta-

hâret", 52; Nesâî, "Tahâret", 46) hadislerinde "mubah ve serbest olmak" mânalarında kullanılmıştır (diğer örnekler için bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "hll" md.).

Bir fıkıh terimi olarak helâl çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. Alâeddin es-Semerkandî, fiil olması bakımından hükümlerin niteliklerini haram, muharrem, mahzur, menhî ve mekruh ile bunların karşıtı olarak helâl, muhallel, mubah, me'zun, mutlak ve meşrû şeklinde iki ana kategoriye ayırır (*Mizânü'l-uşûl*, s. 40). İkinci gruptakileri de kendi aralarında tasnif eden Semerkandî helâl, serbest bırakılmış (mutlak) ve izin verilmiş (me'zun) kavramlarının birbirinin benzeri; mendup, sevilen (mahub) ve razı olunan (merzâ) terimlerinin ise birbirinin dengi olduğunu belirterek meşrû kavramının bunların hepsini kapsadığını, yani en geniş daireyi oluşturduğunu söyler (a.g.e., s. 42). Semerkandî helâlin "şer'an izin vererek serbest bırakmak", tahlîlin ise "aleyhine men, kısıtlama (hacr) ve takyid câiz olan bir kimse hakkında herhangi bir fiili izinle serbest bırakmak" olduğunu belirtir (a.g.e., s. 44). İkinci tanımda "serbest bırakma" niteliği yanında, akli melekeye sahip olmayan delilerin ve hayvanların fiillerini tanım dışı bırakacak ilâve unsurlar bulunmaktadır; çünkü onlar hakkında izin ve hacr söz konusu olmadığı için eylem ve davranışları helâllik ve haramlıkla nitelenemez. Ehl-i hadîse göre, hakkında ilâhî hitap bulunmadığından dolayı temyiz çağına ulaşmış çocuğun eylemleri de helâllik ve haramlıkla tavsif edilemez. Hanefîler, bu kategoriye giren çocukların fiilleri hususunda nehîy hitabı bulunmadığı için haramlıkla nitelendirilemeyeceğini kabul etmekle beraber, hakkında Allah'tan izin olduğu için fiillerinin helâllik, mubahlık veya mendupluk vasıflarıyla nitelenebileceğini ileri sürmüşlerdir (a.g.e., s. 44).

Seyyid Şerîf el-Cürcânî, "işlenmesi sebebiyle hakkında ceza verilmeyen şey" ve "şer'in yapılmasını serbest bıraktığı şey" (*et-Ta'rîfât*, "helâl" md.) olarak iki helâl tanımı yapmıştır. Bunlardan birincisinde, suç ve cezanın kanunîliği ilkesinden hareketle şeriatla karşılığında herhangi bir ceza bulunmayan eylemin haram yani yasak olmayacağına, bunun ise söz konusu eylemin helâl, serbest ve meşrû bir fiil olduğu anlamına geleceğine işaret edilmektedir. Bu tanımın ilk hareket noktası, hakkında şer'î bir delil bulunmayan şeylerde mubahlığın esas olduğuna dair temel ilkedir. İkinci tanımda ise dinin her-

hangi bir eylemi serbest bırakması esas getirilmektedir. Bu tanımdan, kanun koyucunun (şârî) bilerek bıraktığı bazı serbest (mubah ve cevaz) sahalardaki fiiller de dahil olmak üzere her alanda hükmü bulunduğu anlamı çıkar ve bu kabulün arkasında, hakkında şer'î bir delil bulunmayan şeylerde tahrîmin esas olduğuna dair temel tercih yatar.

Genel olarak İmam Mâlik ve Şâfiî'ye nisbet edilen "haram kılındığına dair delil bulunmayan şey" biçimindeki helâl tarifi Cürcânî'nin kaydettiği birinci tanımla paralel olup bu durum onların, hakkında herhangi şer'î bir delil bulunmayan alanlarda mubahlığın esas alınması gerektiğine dair görüşlerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Ebû Hanîfe'ye atfedilen, "helâlligi hakkında herhangi bir delilin bulunduğu şey" (Nevevî, *el-Erba'ûn*, s. 20; İbrâhîm b. Mer'î b. Atiyye eş-Şeberhîfî, s. 91; *Mu.F.*, XVIII, 75) tanımından da onun, hakkında şer'î bir delil bulunmayan konularda tahrîmin esas olduğunu savunduğu anlaşılır (aslî ibâha ile ilgili doktriner tartışmalar için bk. Süyûtî, s. 133-135; İbn Nüceym, s.73-74; ayrıca bk. MUBAH).

Şer'î hükümlerin vâcip, haram ve mubah şeklinde üçlü taksimini benimseyen Şevkânî bunlardan birincisinin açık helâl, ikincisinin açık haram, üçüncüsünün kapalılığı sebebiyle helâl veya haram oluşu bilinmeyen şüpheli şeyler olduğunu söyler ki (*Neylû'l-evfâr*, V, 235-236) burada helâl ve haramın açık olmasından maksat, bunların haramlık veya helâllik konusunda bir açıklamaya ihtiyaç duymamaları veya ortak olmalarındadır. Bu tasnif, mubah ve mekruh şüpheliler içerisinde sayanların görüşüne uygun düşmektedir. Halbuki Cürcânî'nin naklettiği tanımlardan, "işlenmesi sebebiyle hakkında ceza verilmeyen şey" ifadesi, yani "dinde (şer') aleyhine herhangi bir nassın bulunmadığı şeyler" biçimindeki bir helâl tarifi, başlangıçta hareket noktaları farklı olmakla beraber şer'in yapılmasını serbest bıraktığı veya mubah ve câiz bir sebeple Kitap ve Sünnet'in serbest bıraktığı şeyleri de (Tehânevî, I, 347-348) kapsayacak genişlikte görünmektedir. Çünkü yapılması sebebiyle hakkında ceza işlemine gerek olmayan bir davranış mükellefin vâcip, mendup ve mubah sayılan bütün fiillerini içine alır ki bu durumda helâl, Semerkandî'nin çizdiği kavramsal dairenin en geniş halkasını teşkil eden meşrû terimiyle eş anlamlı hale gelmiş olur. Buna göre vâcibin câiz, câizin de emir mânası taşıyıp taşımadığı ve mubahın emredilmiş yani teklife dahil edilmiş bir fiil olup